

Esquemes i resums d'història d'Espanya

EL REFORMISME DE CARLES III

1. Carles III com a rei il·lustrat
2. Reforma dels mercats i moti d'Esquilache
3. Expulsió del jesuïtes
4. Comerç amb Amèrica
5. Els intents de reforma agrària
6. Política de Campomanes
7. El Banc de Sant Carles
8. Altres mesures del regnat
9. Cloenda

1. Carles III com a rei il·lustrat

El segle XVIII està considerat com el "Segle de les Llums", el segle en que la Il·lustració parlava de reformar o canviar l'Antic Règim, que era una rèmora pel progrés, basant-se en la ciència i la raó. Dins d'aquest moviment, trobem una colla de monarques, que, amb el seu poder absolut, intenten dur a terme algunes d'aquestes reformes, que eren vistes com a necessàries per part dels grups més dinàmics de la societat, però també eren una mesura destinada a augmentar la recaptació de l'estat, gràcies al creixement econòmic. Aquest augment de recursos era bàsic per poder conservar l'imperi hispànic. Aquest tipus de reformisme, fet des de dalt, amb el poder del monarca, és el que coneixem com a "Despotisme Il·lustrat", que donà lloc a la coneguda frase: "Tot pel poble, però sense el poble".

Aquesta "absència del poble", es farà més evident al regne d'Espanya, on mancava una burgesia, que hauria d'haver estat el principal motor del progrés i del reformisme.

Es considera com a gran monarca il·lustrat espanyol, Carles III (1716-1788), si bé fou el seu germà i antecessor en el tron espanyol, Ferran VI (1713-1759, rei des de 1746), que amb l'ajut del seu ministre el marquès de La Ensenada, inicià un programa de reformes.

Carles III es va envoltar de ministres capacitats, com Esquilache, Campomanes, el comte d'Aranda, o el comte de Floridablanca.

2. Motí d'Esquilache

Carles III, que abans havia estat rei de Nàpols, s'envoltà d'un grup de ministres estrangers, mal vistos per la població, la noblesa i el clero, destacant en els inicis del regnat, el marquès d'Esquilache, (1708-1785), secretari d'Hisenda.

Esquilache inicià una colla de mesures reformadores destinades a modernitzar el país, que incloïen disposicions relatives al sanejament, l'enllumenat i la vestimenta. No obstant, uns anys de males collites va provocar la pujada del preu dels cereals, fins a extrems difícilment suportable per als més humils, atribuint-se la pujada de preus a les mesures reformistes.

Si bé s'associa el motí d'Esquilache al decret que exigia als madrilenys l'ús de la capa curta i el barret de tres pics, en realitat el motí anava dirigit contra l'escassetat i carestia dels cereals, i s'estengué a diverses ciutats; com és típic a l'Antic Règim no es dirigí directament contra el monarca,

sino contra el seu ministre, que acabà destituït, i Carles III es va veure obligat a acceptar bona part de les demandes dels amotinats.

3. Expulsió dels jesuïtes

Un cop expulsats els ministres estrangers, Carles III va recórrer als il·lustrats espanyols. Es va crear una comissió destinada a investigar l'origen del Motí d'Esquilache, comissió presidida per Pedro Rodríguez Campomanes, fiscal del Consell de Castella.

La comissió va trobar culpable l'ordre de Jesús d'instigar el motí, en concret les acusacions foren: a) haver induït la població al motí.; b) l'obediència al Papa, per damunt de la lleialtat al rei; c) estar d'acord amb el marquès de La Ensenada, ministre de Ferran VI, acusat també d'haver instigat el motí.; d) el cas de les reduccions, o missions jesuítiques del Paraguai, que constituïen en realitat un lloc on els indígenes estaven protegits enfront els abusos de funcionaris i *encomenderos*, però que foren considerades per la monarquia com un intent d'escapar al seu control ;e) la possessió de grans riqueses; f) el control que tenien sobre el nomenament de bisbes.

En base a aquestes acusacions , els jesuïtes foren expulsats de tots els territoris de la monarquia el 27 de febrer de 1767, i els seus béns foren confiscats.

Aquesta expulsió fou així mateix aprofitada per reformar l'educació, en la que l'ordre havia tingut una gran participació i influència.

La mesura d'expulsió de l'ordre de Jesús entra dins la política del **regalisme**, de control de l'Església per la monarquia, que varen dur a terme diversos sobirans.

4. El comerç amb Amèrica

Al llarg del segle XVIII, es va fer evident que les despeses de l'estat creixien mentre minvaven els ingressos.

D'aquests darrers en formaven part fonamental pel regne d'Espanya, les remeses de plata americana.

Però aquestes remeses havien anat disminuint, i es va produir un cert descontrol en el comerç americà, especialment en entrar-hi a comerciar criollos (americans d'origen europeu), o estrangers.

Per altra part, l'entrada d'Espanya en l'anomenada "Guerra del Set Anys" (1756-1763), entre diverses potències europees pel control de les colònies nord-americanes, havia fet augmentar les despeses.

És en aquest context que hem d'entendre les reformes del Despotisme Il·lustrat espanyol: la necessitat d'augmentar els recursos del Fisc.

El 1765, es decreta la fi del monopoli que havien ostentat Sevilla i Cadis en el comerç amb Amèrica, i s'estableix el comerç lliure entre quinze ports espanyols (entre els que estava el de Barcelona, ciutat que experimentava un notable creixement econòmic) i vint-i-quatre ports americans. Això estimulà el comerç i els ingressos d'Hisenda.

Amb una major quantitat de ports, entre 1765 i 1778, s'aconseguí multiplicar per set l'arribada de plata americana a Espanya.

5. Els intents de reforma agrària

La gran quantitat de terres anomenades "de mans mortes" o amortitzades, eren potser els més gran obstacle a la reforma econòmica.

Les teories il·lustrades de la fisiocràcia, creien que la terra era la base de tota riquesa, i que el propietari havia de ser lliure per disposar-ne i invertir en ella, i que havia d'estar en mans d'aquells que estaven disposats a treure'n profit.

No obstant intentar una reforma seriosa, és a dir, abolir els mayorazgos o desamortitzar els béns eclesiàstics, topava amb els interessos dels estaments privilegiats, de manera que no es va poder dur cap reforma en profunditat durant l'Antic Règim.

L'impuls de reforma agrària en temps de Carles III va venir de mans de les anomenades **Societats d'Amics dels Pais**, creades pel ministre José Gálvez.

El ministre Campomanes (1723-1802), influït per la fisiocràcia, va centrar també la seva atenció en els problemes de l'agricultura. En la seva obra "Tratado de la Regalía de la Amortización", defensava la necessitat d'una reforma per aconseguir el benestar dels ciutadans, amb una distribució més justa de la terra.

El 1787, Campomanes va elaborar un projecte de repoblació de zones deshabitades de les terres de "realengo" (propietat de la corona), de Sierra Morena i la vall central del Guadalquivir. Amb l'ajud d'Olavide, intendent reial d'Andalusia, es varen repoblar aquestes terres amb immigrants del centre d'Europa, principalment alemanys i flamencs catòlics, i se'ls lliuraren terres. El projecte fou finançat per l'estat, i així sorgiren assentaments com La Carolina (en honor del rei), o La Luisiana.

6. Política de Campomanes

En l'apartat anterior hem parlat de la política agrària de Pedro Rodríguez Campomanes, ministre (secretari) d'Hisenda de Carles III, nomenat conde de Campomanes el 1780.

Campomanes va ser, a més, d'un polític, un jurista i un economista.

Totalment d'acord amb les reformes del Despotisme Il·lustrat, era contrari als gremis, que controlaven la producció i el treball en l'Antic Règim, i contari també a la poderosa Mesta, associació dels grans ramaders castellans, que s'havien desenvolupat a costa d'arruinar l'agricultura castellana. El propi Campomanes arribà a presidir La Mesta.

Com partidari de la fisiocràcia, pensava que les terres "de mans mortes" i els mayorazgos eren el gran obstacle al desenvolupament agrari, i demanava que es duessin a terme desamortitzacions, les quals va dur a terme amb les terres que havien estat propietat de la Companyia de Jesús.

Campomanes va ser també escriptor, i redactà un llibre anomenat "Historia sobre la orden y caballería de los Templarios", un dels treballs més precisos escrits sobre aquesta ordre, i on meditava sobre la destinació dels béns dels templers.

7. El Banc de San Carlos

El Banc de Sant Carlos fou una entitat creada per Carles III, el 2 de juliol de 1782.

Les seves funcions eren: convertir els vals reials (és a dir, títols de deute pública, emesos per fer front a les despeses de l'estat) i descomptar efectes al 4%, contractar el subministrament militar, amb una comissió del 10%, i pagar el deute exterior. El capital del banc havia de ser aportat per particulars. El seu primer president fou un notable il·lustrat, Francisco Cabarrús.

El Banc de Sant Carlos va dur a terme inversions, i el 1793, en plena Revolució Francesa, obrí una oficina a París.

No va tenir massa èxit, i acabà amb molts deutes; el 1829 va ser substituït pel Banc de San Fernando.

8. Altres mesures del regnat

Ensenyament:

després de l'expulsió dels Jesuïtes (1767), es va voler fer una reforma de l'ensenyament, que es fonamentés en la ciència i la investigació. La Universitat va ser sotmesa al patronat reial. Es fundaren les anomenades Escoles d'Arts i Oficis, que continuaren fins al segle XX, en que passaren a anomenar-se Escoles de Formació Professional.

Les propietats dels jesuïtes servien per crear centres d'ensenyament i residències universitàries, a més d'hospitals i hospicis.

Economia:

Foren molt importants les **Societats d'Amics del País**, que impulsaven la reforma agrària, i l'artesania.

Es va formentar la creació de tallers per a béns de luxe: Porcellana del Buen Retiro, cristalls de La Granja, trasllat de la Plateria Martínez al paseo del Prado...

Esquilache va crear la Loteria Nacional (Loteria Primitiva), per augmentar el ingressos de la Hisenda pública.

La política proteccionista duta a terme pel govern (que fou uns costant durant el segle XIX i bona part del XX, amb algunes excepcions), unida al dinamisme de l'economia catalana, fa afavorir el desenvolupament de la seva indústria, especialment la tèxtil.

La situació dels gitanos

L'any 1749, el rei Ferran VI i el seu ministre el marquès de La Ensenada, varen intentar dur a terme l'anomenada *Gran Redada*, per empresonar els gitanos del regne. Malgrat el fracàs de la terrible mesura, la situació dels gitanos va continuar essent molt precària.

Carles III va intentar assimilar-los mitjançant una reial pragmàtica de l'any 1783; a partir d'aquell moment podien escollir el lloc on viure (tret de llocs com els *reales sitios*) o intergrar-se en un gremi, però se'ls obligava a abandonar el nomadisme i a conservar el seu vestit tradicional i el seu llenguatge, sota penes severes.

La situació del xuetes de Mallorca

Els anomenats "xuetes" a Mallorca eren descendents de jueus conversos, concretament de les famílies víctimes de l' *Auto de fe* de finals del segle XVII. Vivien reclosos als seus barris, practicant l'endogàmia. L'any 1773 presenten al rei un escrit reclamant la fi de la seva exclusió. Carles III dictà unes disposicions permetent la llibertat de domicili pels xuetes, però la societat els continuà marginant.

Altres

eformes típicament il·lustrades foren la creació de l'enllumenat i la recollidada de fems a Madrid, així com una xarxa de clvageram.

També estava previst un ambiciós pla d'eixample de la ciutat, amb grans avingudes i monuments

9. Cloenda

Com a resum, podem dir:

- Que el regnat de Carles III es caracteritza per dur-se a terme un important seguit de reformes en molts de camps, reformes dirigides des de dalt, el que s'anomena "Despotisme il·lustrat".
- Mentre algunes d'aquestes reformes donaren els seus fruits, per exemple, a liberalització del comerç amb Amèrica, d'altres que eren imprescindibles per al progrés, com el just de la terra, no

pogueren tirar endaven, sobretot perquè ningú va gosar ni poder tocar l'estructura estamental i de privilegis de l'Antic Règim, i perquè a més a Espanya faltava una autèntica burgesia reformista.

Història d'Espanya. Segle XVIII fins Carles III. Esquema

Mort de Carles II (1700)	Extinció de la dinastia Habsburg (o Àustries) a Espanya	Testament en favor de Felip de Borbó (Felip V)
Felip V de Borbó (rei de 1700 a 17146) Guerra de Successió al tron espanyol (1701-1714)	Pretendents al tron espanyol: Felip de Borbó, duc d'Anjou i Carles d'Habsburg, arxiduc d'Àustria	Recolzen Felip V: França, Castella, País Basc i Navarra Recolzen Carles: Àustria, Gran Bretanya, Holanda, Portugal, Savoia... Corona d'Aragó (Aragó, Catalunya, Mallorca)
	Batalla d'Almansa (1707) Setge de Barcelona (1714) Conquesta de Mallorca (1715)	Decrets de Nova Planta: extinció de l'estructura política de la Corona d'Aragó
	Proclamació de Carles com a emperador del Sacre Imperi	Els aliats abandonen la lluita per temor a un bloc espanyol-alemany, i accepten Felip com a rei d'Espanya
	Tractats d'Utrecht (1713) i Rastatt (1714)	Cessions territorials d'Espanya als aliats. Pèrdua de Menorca i Gibraltar Concessió a Gran Bretanya de tràfic d'esclaus i comerç amb Amèric
Felip V (rei de 1700 a 1746) Política centralitzadora, uniformista i reformista de la dinastia Borbó	Centralització del poder. Nova estructura provincial: capitans generals, reials audiències, intendants Reformes	Primer Pacte de Família amb França (1733) Guerra de l'Orella de Jenkins o del <i>Asiento</i> contra Anglaterra (1739-1748)

	administratives, econòmiques i educatives	Batalla de Cartagena de Indias: Blas de Lezo derrota una flota britànica molt superior (1741)
Ferran VI (rei de 1746 a 1759)	Polítics: José de Carvajal i Marqués de la Ensenada	Reestructuració de l'exèrcit i la flota Cadastrè d'Ensenada (1749-1759) La Gran Agafada contra els gitanos (1749)
Carles III (rei de 1759 a 1788)	Il.lustració Despotisme il.lustrat Polítics: Campomanes, Comte d'Aranda, Comte de Floridablanca, Olavide, Cabarrús, Jovellanos... Reformes: Llibertat comerç amb Amèrica: impulsa l'economia catalana Limitació privilegis de La Mesta Colonitzacions de Sierra Morena Reials Fàbriques Creació Societats Econòmiques d'Amics del País Projectes de reforma agrària Escoles d'Arts i Oficis. Creació d'Acadèmies dedicades a les lletres i a les ciències	Intervenció en la Guerra dels Set Anys (1756-1753) i la Guerra de la Independència Americana (1775- 1783) Motí d'Esquilache (1766) Expulsió del jesuïtes (1766) Regularització situació gitanos Fra Juníper Serra i Gaspar de Portolà a Califòrnia La pervivència de l'antic règim limita el reformisme borbònic